

Mulke vanemb Siim Kabrits usup, et Mulgimaa tõusup jälle

Mia ole süäemest tänulik kigile neile akkajile inimestele, kes om Mulgimaa, mede kultuuri ja keele toonu uvveste Eestimaa kaardi pääle ja inimeste kõrvu vahele.

Sii aaste sai 100 aastet Eesti Vabariigi luumisest. Mulkel om mede oma riigi tekkumise man suur ja tähtis osa. Meil om aalugu, mille üle uhke olla. Kahjus tääme prilla sellest viil peris vähä ja uvveste avastemist om pallu. Meil om vaja rohkemb täädä suurde mulke lugudest, nendest, kes om tennu suuri tegusit. Viil om vaja uuri kikke: linamüüki vällämaale, talude omaleostmist, sedä, kudas mulgi saive nõnda kähku oma lastel ää kooliariduse anda, kudas neist saive Vabadussõa võidumihe ja Eesti Vabariigi ürgäje.

Nüidse aa päämine küsimus om sii, kudas jääs maaelu alla. Mes tetä, et inimese tahas siia jäiä ja Mulgi- maale tagasi tulla?

Uus mulke vanemb Siim Kabrits (ammatirahage) ja endine mulke vanemb, Mulgi vallavanemb Peeter Rahnel lubave iki edespidi kah Mulgi vangerd ütenkuun vedäde.

Ku vaadete tagasi aalukku, sis kudas olli maarahval ää elu? Tulep selgeste vällä, et sii om seot kauba vällämaale müümisege. Sii tõi raha maarahva kaukase.

Ansa aal veeti vällä terävillä, 19. aastesaal läits vällämaale piiretus ja mulgi saive rikkas oma lina müümisege.

Prilla om setude võttan nõus ennest ja oma maad välläpoole nä-

täves tetä ja paku mailmale sedä, mida mujal ei ole. Kuulutedi vällä sihk mahe Setumaa poole, lüüdi kampa Euruupa mahelinne võrgu-ge, säeti sihis oma kauba välläpoole müümine. Käbe setude om mulke mõtte oma vankre ette rakenden.

Mailman, mes läöp järest rohkemb ütte nägu, om oma näo ja enge oidmine päämine küsimus.

29. novembrel panni Villändi vallavanemb Alar Karu Mustla päl Mulgi Majaka otsan Siim Kabrits- sale Mulgi vanembe ammatiketi kaala.

Pildi: Raivo Laidma

Kudas olla omamuudu? Mulkel om vedänu. Meil om oma kiil, rahvarõöva, söögi ja värvi. Muduki kah

mulgi miil, visadus ja kangus, mes ei anna ilmangi alla. Mede ümmer om väige ilus ja puhas luudus. Meil om pallu, mida mailmale paku.

Nüidse aa äriilman enämb omaette tegemisest ei avite, vaja om ütenkuun oma Mulgi märk luvva ja tubliste sedä sis kigile tuttaves tetä ja müvvä. Pallald ütenkuun saame sellege akkame. Ütenkuun oleme võidumihe.

Meil om vägev Mulgi elämus-keskuse projekt. Keskus tulep Elme kihelkonda Taageperrä. Suur tüü om sellege joba tettu, a pallu tüüd om viil ihen kah, et sellest saas üits põnev kotus, mes mulgi väge ja vaimu toreste edesi annas.

Pallald üten saame Mulgimaa jälle väärt elukotusses muuta. Mia usu, et Mulgimaa olli vanast, om prilla ja edespidi kah Eesti kige paremb kotus elämise jaos.

Siim Kabrits, mulke vanemb

Mulgi kiil: Kristi Ilves

Ülikooli rahvas käis Mulgimaad avastemen

Mineve sügüse sai jälle üle paari aaste Tartu ülikoolin mulgi kiilt õppi. Murdekursus akas pääle septembre keskpaigan ja käis novembrekuuni. Lõpetuses tetti ütine reis Mulgimaale, et nätä oma silmäge ärä kik viis kihelkonda ja nende tähtsambe kotusse.

Kursuse mõte olli kõnelde üliõpilastel Mulgi keele- ja kultuuriala tekkumisest ja nüidse aa Mulgimaast. Öpja pidive selges saama kah mulgi keele pääjoone ja mõistma kursuse lõpus mõne lausekse mulgi keelen kõnelde.

Kursuse viisive läbi provessor Karl Pajusalu Tartu ülikoolist ja murdeõpeteje Kristi Ilves ja Alli Laande Mulgimaalt.

Tartu ülikooli Lõune-Eesti keele- ja kultuuriuuringide keskus pakup egä aaste üliõpilastel mõnda murdekursust, näituses võru, setu, mulgi või kihnu keele kursust.

12. novembrel sai teos Tartu ülikooli õppereis Mulgimaale. Osa võtve provessor Karl Pajusalu, mulgi keele kursuse üliõpilase ja Tartu ülikooli tüüteje.

Tiijuhis olli meile mulgi keele õpeteje Kristi Ilves. Säetu sihk – käiä päeväge läbi kik Mulgi kihelkonna ja tetä egän neist vähembelt üits pikemb piatus – sai tubliste täidet.

Ürjässime oma reisi Elme kihelkonnast, ku sõidime Rõngust üle Mulgimaa piiri Pikassilda. Pikassillan uut meid Kristi Ilves, kes and reisilistel pallu uvitevet täädust Mulgimaa ja mulgi kultuuri kohta ja sedä kikke mulgi keelen. Mede edimine pikemb piatus olli Tõrva linnan, kos Elme kihelkonna aaluust ja nüidsest elust kõnel meile Tõrva kiriku-kammersaali peremiis Ilmar Kõverik. Kammersaalin saime vaadete kah mitut uvitevet välläpanekut Elme kihelkonnage seotu inimestest ja peräst sedä tetti meile tillike uvireis linna päl. Elme kihelkonnast piatime viil Ala külän ja Taageperän. Sääl saime lähiksest vaadete Taageperä lossi, kunkottale om ildaaiгу ehitet kah edimine Mulgimaa viimõnukeskus.

Tõine olli Karksi kihelkond. Lõunes jõusime Lilli külämajja, kos meid võtt lahkeste vastu

mulgi keele ja kultuuri iistvedäi Alli Laande. Lõunes seime õiget Mulgi putru ja Alli tettu ubinekuuki. Lõune aal kõnel Alli Laande meil sellest, kudas mulgi keelel prilla läöp ja õpsime mõne mulgi laulu ja tansu kah ärä. Sääl saman võeti linti kah usutuse Vikerraadju mulgikiilside uudiste jaos. Edesi sõidime Karksi-Nuia, mes om täädä-tuntu oma künkligu maapinna järgi. Asteme sissi kah August Kitzbergi tubamuuseumise, kos Toivo Univer Kitzbergi Sõprade Seltsist meile tore ringkäigu tei.

Nüid viis tii meid Alliste kihelkonda, kos sõidime läbi Mulgimaa päälinna Abja-Paluoja Kullale ja Allistese. Käisime vaatemen Kulla leerimaja, mes om nii siist ku välläst väige ilus ja suur oone, edespidi kolip sinna kah Mulgi Kultuuri Instituut. Visassime silmä pääle kah Alliste kirikule ja sõidime edesi Paistu kihelkonda, kos teime piatuse Anu Raua asutet Eimtali muuseumi man.

Viimätes jäi Tarvastu kihelkond, kost om peri kah mede tiijuhit Kristi Ilves.

Tartu Ülikooli mulgi keele õpja ja õpeteje Eimtali muuseumi man kindakirjalise aia taga.

Pilt: Eva Saar

Mustla päl saime kävvä Tarvastu muuseumi ja käsitüükoan, kos uvilise saave endel esi tetä mulgi rahvarõövist (näituses täädä-tuntu Mulgi kuube) ja õppi kaaruspagla tegemist. Aitüma Tarvastu raamatukogu direkturile Aili Andersonile, kes meile muuseumit ja käsitüükoda näidäs.

Oma Mulgimaa reisi lõpetime sääl saman, kos sii pääle akas – Pikassillan. Säält läits sõit tagasi Tartuse.

Aitüma kigile, kes reisi päl meile Mulgimaad näidässive ja reisi kõrdamineku man abis ollive! Esieränis suure tänusõna Kristi Ilvesele, Alli Laandele, Karl Pajusalule ja Eva Saarele. Öppereisile panni öla ala Mulgimaa perimuskuultuuri programm 2018-2021.

Marili Tomingas, Tartu Ülikooli doktorant

Mulgi kiil: Kristi Ilves

Kaeme esiendes jäiä!

Üitskõrd ma trehvässi Moosten ütél suurel pidul oleme. Sinna olli ulka rahvast kokku tullu Võru-, Põlva-, Tartu-, Villändi-, Valga- ja esiki Jõgevamaalt. Pidujuht olli tore noorepuulne miis ja kõnel võru kiilt.

Kristi Ilves
Toimendei

Mesperäst ma sellest kirjute? Selleperäst, et enne pidu akatusta es küsi, kas võip oman keelen kõnelde, es vabande, et tarvitep „võorast“ kiilt, es käse ütelde, ku kennigi aru ei saa. Lihtsald tullu ja kõnel. Ja sii olli äräütlemede tore. Kennigi es kurda, üitski es üttele, et aru ei saa.

Ma kulle ja vaate alati tillikse kadedusege, ku vabald ja loomuliguld võruka, setude ja kihnlase kah oma kiilt tarviteve. Olgu sis ulga rahva ihen, televisioonisaaten, laada pääl, internetin või poodin omaende latsege.

Mulgi kiilt sedäsi ei kuule. Ja ma ei kõnele neist, kes mulgi kiilt ei mõista, jutt käip neist mulkest, kes mõistave. Edimese jutige akates iki kirjakiild kõneleme. Ku tekkus mõte murdekeele pääle üle minna, sös arutedes, kas iki kik saave aru, kas passip egäst teemast murden kõnelde, mes rahvas arvap, väte läap mõni sõna võleste jne. A kas sii om mede mure? Kes sis piäs egäl võimaligul juhul iki mulgi kiilt kõneleme ku mitte mulgi esi?

Ku miule tuleve mõnikõrd reisiliste pundi päälinnast või mujald kaugembelt Mulgimaale, sös na tahave iki, et ma mulgi keelen kõneles. Na massave ju selle iist, et nätä-kuulda siin midägi, mida mujal ei ole. A ku me esi saame turu pääl või tohtre usse taga kokku, sös kõneleme püüdliguld kirjakiild. Mesperäst ommeti?

Just nõnda, nagu üttele mede uus vanemb Siim Kabrits ja nagu üttele vällästuult tuleje: mulkel om oleme suur rikkus – oma kiil, rõõva, mustre. A me ei tihka neid nõndapallu tarvite, ku võis.

Mia soovi kigile ilusit pühi ja looda, et mulkel om nutti esiendes jäiä ek saia. Toogu uus aaste meile rohkemb uhkust selle üle, kes me oleme, ja vähemb muret selle peräst, kes me (viil) ei ole!

Mulgi lõpetive suve seminarege

Mõni päev enne edimese lume tulekut saive mulgi Abjan üttele poole suvelõpuseminare pidämisege ja oma aaluu arutemisege. Edimene Mulgi Kultuuri Instituudi kõrraldet suvelõpuseminar peeti Mulgimaa päälinnan Abjan 28. septembrel ja tõine 23. novembrel. Sihk olli läbi arute ja kirja panna mulgi kultuuri nukakivi, ek sis nii inimese, kotusse, sündmuse, kombe ilma millete ei oles mulgi nii, kes na prilla om. Kes seminarile tullu es saa, võisive oma arvamise interneti tiil ärä saata.

Edimene kõrd vaieldi selges mulke aaluu kige tähtsambe sündmuse, et nii sis ütten pilte ja jutuge välläpanekuseinä pääle panna ja näidate sedäviisi, kes me oleme, kust me tuleme ja mes me teeme. Tõine kõrd olli puul tulevesest välläpanekust ek viis suurd tääbetahveld joba valmis ja tõine viis tetäs viil manu. Tahvelde pääle tulep mulke aalugu eränemiseaast kuni talude ävitemiseni nõukogude kõrra algusen. Neid tääbetahvilit saap sis edespidi tarvite Mulgi Kultuuri Instituudi sündmustel, saata rändnäituse pääle, kuulese jne.

Arutemistest tullu vällä, et mulgi elu kige suurembe tagasttõukaje om ollu talude välläostmine, raudtii käimäpanek ja linakasvatemine. „1850. aastel akas Mulgimaa muust Eestist tubliste ettepoole mineme. Ku talude ollive vällä ostetu, korjati muduki raha, et talupidämist edesi viia, aga kohe akati kah oma latsi kuuli saatma. Egä inna iist taheti lastel ääd aridust anda – nii poistel ku tüdrukil kah,“ kõnel Mulgi vallavanemb Peeter Rahnel. Kuna mulgi ollive nii rikka, et oma latsi koolite, sis om ka aru saia, mesperäst kasus just Mulgimaalt vällä esieränis pallu kuulsit kultuuritegelasi, riigimehi, ärimehi, kirjanikke jt. Mõlembel seminaripäeväl sai tüükammerden õppi kah mulgi kiilt, käsitüüd ja söögitegemist.

Kristi Ilves

Murderingi aviteve oida oma kiilt, kultuuri ja kogukonda

Murdevilise ei istu pallald sihen raamatide taga. Pildi pääl om Tõrva murderingi liikme 2018. aaste oktoobrikuul Elme surnuaian õppekäigul.

Pilt: Ilmar Kõverik

Nüidisel aal võip murret pidäde vaimuperänduses, mes avitep oida endetäadmist ja mede kirivest kultuuri. Järest rohkemb akates murretest lugu pidäme ja tetäs tüüd selle nimel, et neid alla oida.

Prildane murrete au sissi tõstmine võip tulla sellest, et inimese om akanu rohkemb uvi tundma oma juurde vastu. Murre om üits tii, kudas oma peritolu vällä näidate. Nüid tetäs kah täädliguld selle nimel tüüd, et murdit elun oida, sest ariligul moel põlvest põlve murde enämb kuigipallu edesi ei lää. Selleperäst võti ma nõus oma Talna ülikooli bakalaureusetüün vällä uuri, kas murderingi Mulgimaal om üits viis mulgi murdekiilt ellu äräte, mes om nende sihk ja kudas murderingen käiade esi mulgis olemist näeve. Et sellest sotti saia, käisi ma Tõrva, Tarvastu ja Villändi mulgi murderinge kokkusaamistel. Inimese, kellege ma sääl kokku sai, ollive enämbiste põlitse mulgi ja suure mulgi asja austeje. Ma tundse nende tänu, et ma sedä asja uuri. Kige vanemb murdering luudi Villändin 1998. aastel. Juhatep sedä Leili Weidebaum, kes om murderingin osaline ollu selle akatusest pääle. Weidebaum võtt tüü üle pikaigse murderingi juhateje Erna-Elise Neimanni käest 2015. aastel, et mitte jättä katik aastide pikkust mulgi keele õpmist. Kristi Ilves akas Tarvastu ringi juhateje 2010. aastel. Enne sedä olli sääl 2006. aastest saadik iistvedäjes Alli Laande ja Ilves olli sääl esmald õpja. Tõrva murderingi asut Mulgi Kultuuri Instituut 2015. aastel ja selle juhatejes sai kohe Kristi Ilves.

Tullu vällä, et murderingel om täitä kaits tähtist ülesannet.

Kigepäält olla ütles kindlas kotusses, kos saap murdekiilt kõnelde, sest nüidisel aal om murdekeele mõistjit vähä ja selleperäst saap kõnelde kah vähä. Mulgi kiilt kõnelde päämiselt murderingin ja kodustege, kes murret mõistave. Tõine tähtis asi om olla kotus, kos käive kuun samade uvidege inimese, ja sedäviisi oida Mulgi kogukonda. Murderinge mõttes peetes mulgi keele elunoidmist, edesiviimist ja õpmist. Teemasit ja tegemisi om pallu – panna kirjatükke ümmer, loetes mulgikiilist välläandit, kirjutedes ja luuletedes esi, õpites keeleriiglit, tähistedes tähtpäevi, käias vaatemen Mulgimaa ilusit ja kuulsit kotussit, ollas abis mulgi sõnaraamatu ja mulgikiilse aalehe tegemise man, andas vällä raamatit ja elülaate. Murderingin käimise põhjusit om mitmit. Enämbiste käias selleperäst, et sääl saa kõnelde murdekiilt ja tore pundige kuun olla; ku tahtmist om, sis õppi mulgi kiilt. Mõne inimese arvaten om sii nende aukohus, tundas, et sedäviisi ollas oma keele ja kultuuri allaoidmise ja edesiviimise man abis. Murderingin käimisest om nõndapallu kasu, et osalise mõistave rohkemb oma kodukandi kultuurist lugu pidäde, õpive või parandave oma murdekiilt ja piave endit uhkusege mulkes.

Vastaje es ole üttele nõul sellen, kas mulgis saap akate ja õppi või piap õge mulk oleme põline. Vastuste järgi saap sõski üttele, et suurembe osa arust võip mulgis akate kah, ku om kange tahtmine, elätes Mulgimaal ja võetes omas mulgi kiil ja kultuur. Selle järgi saap üttele, et mulk sallip tõisi kah. Vastustest tullu vällä, et õige mulk om tüükas, uhke,

esitädlik ja rikas. Kige vähemb käip mulgige kokku tagasioidlikkus. Siandsesama omaduse om ollu läbi aa mulke märgis. Mulke keeleline endetäadmine om ütlesugune – vastaje nimeve oma kõnepruuki ennemb Mulgi murdes ku mulgi keeles. Mulke jaos om tähtis, et mulgi kiil ja kultuur alla jääs. Selle jaos om vaja, et noore mulgi keele ja kultuuri vastu rohkemb uvi tunnes. Koolin tules õpete neile, kes sedä tahave, mulgi kiilt, kõnelde lastege Mulgi murden ja tetä neile murdekiilist raamatit. Tähtis oles ka säädus murrete kaitses. Üteldi viil, et mulke ettevõtmisi tules rahage rohkemb toete ja internet tules tetä mulgikiilises. Võib-olla om just nii kaits perämist asja nii, mille pääle tules edespidi rohkemb mõtelde.

Kokkuvõttes võip üttele, et nüidisel aal peetes murretest lugu ja nätä tubliste vaeva, et murdekeele ärä ei kaos. Kahjus ei ole enämb kuigi pallu kotussit, kus murdekeelen kõnelde, ja selleperäst om murdekeele mõistjit kah järest vähemb. Rohkemb rõhku pandas rükiõnane, et Mulgi murret alla oida. Murdekeele ringi om tähtsa selleperäst, et mulgi kiilt, kultuuri ja kogukonda elun oida.

Miu puult aitüma kigile 35 mulgi keele ja kultuuri uvilisele, kes miu tüü valmissaamise man abis ollive. Murderingen käia olli väige tore. Oidke ja innake sis iki mulgi kiilt, kultuuri ja mulgis olemist.

Eliise Palk,

bakalaureusetüü “Mulgi murdekeele ringid ja mulkide identiteet”
“ autor

Mulgi kiilt: Kristi Ilves

Üits mulk

Monika-Evelin Liiv – Mulgi- maald uuperiilma etteotsa

Mulgimaald Kalme küläst võrsunu kuulsat uuperilauljat Monika-Evelin Liivi trehvässi mia Soome päälinnan Elsingin. Üle pikä aa kokku saanu inemistel om iki, mida tõse käest küside vai millest kõnelde.

„Mia olli aastidel 2007-2009 osaline Jette Parkeri noorde lauljide programmin. Sii olli Londonin Inglise Kuningligun uuperimajan, mes om üits kige tähtsamb uuperimaja mailman,“ meenut Monika-Evelin Liiv oma lauljatii üürjätust ja ütäl, et ta olli edimene eestlane, kes selle uuperimaja püüne pääl om üles astun.

„2018. aaste 26. septembrel tulli sääl vällä Wagneri uuper „Valküür“. Mia laulse sellen Grimgerde rolli. Ja esieralik om kige selle man sii, et sellen etendus olli ütekõrrage püüne pääl kolm eestlast: Monika-Evelin Liiv, Ain Anger ja Kai Rüütel,“ sellät Tõrva lähiksen kasunu laulja.

Muduki om sii suur au ja uhkus meile ja Eestile terven tükin. Ku arveste, et eestlasi om pallald 1,3 miljunit ja nendest kolm ütäl aal Londoni Kuningligun uuperimajan üles astuve, om sii joba väga suur asi.

„Sii kutse olli mulle üllätus, sest nõnda vägevide uuperimajade püüne pääle valites esinejit varatsembide ülesastmiste järgi. A mia es ole ennemb Wagneri uuperiden laulnu. Küll olli ma üles astun Verdi, Händeli, Tšaikovski jt elülüujade uuperiden. Tõise ütäl miuge püüne pääle valitu lauljade ollive enne Wagneri luudu osaden ollu. Sedä enämb ole mia tänulik ja liigutedu, et tiater miu kasus otsust,“ es varja Monika-Evelin oma äädmiild.

Temä jutu järgi olli sii tore kogemus ja võimalus ennest üte mailma kige tuntumbe uuperitiatre püüne pääl proovile panna. „Aga tüüd olli selle tükige kah. Enne

pruuve algust tulli partii selges õppi. Mia käisi esiki Londonin arjutemen. Miule jääve viisi ja sõna peris kähku miilde. Ja midä rohkemb ma oma osa läbi laula, sedä kindlambini ta meelen seisäp,“ kõnel kuulus mulk.

Egä laulja unistus om laulda suurde uuperitiatride püünede pääl. Aga kikel siast õnne ei ole. Et vällävalitus saia, piap millegi poolest tõstest paremb oleme. „Mia ei mõistagi präegu ütälde, mille pärast mia just tiatre juhtele silmä jäi. Väte olli sii põhjus miu vägev ääl. Ja paistap, et Wagneri osadese om just siast ääld vaja. Oma sõna olli siin ütälde kindlaste kah päätirigendil Tony Pappanol,“ arvas Monika-Evelin Liiv.

Peräst võimast esietendust käis laulja Sri Lankal, kos olli edimene Colombo uuperifestivali gala-konsert. Sääl astseve pääle temä ütäl viil kolm Jette Parkeri noorde lauljide programmin ollu inimest. Üits neist olli Iinast, tõine Poolast ja kolmas Sri Lankald. Peräst sedä vestivali olli tal viil mõni konsert ja nüid käip ettevalmistemine Azucena rolli jaos Verdi uuperin „Trubaduur“, mes tuleve suvel Prantsusmaal Bauge uuperifestivalil ette kandas.

Olgu ütäldu, et peris tihti om Liiv ütäl astun kah mede oma Estonia rahvusuperin. Tuleve aaste maikuul laulap ta Estonian Verdi uuperin „Aida“.

A kodukandi rahvale om Monika-Evelin Liivil kah üits suur ja ää uudis. Nimelt läap präegu suur osa temä aast ja väest suvel Tõrva keskklatsi pääl tettäve uhke konsserdi kõrraldemise pääle.

Jutuaamises saive luu autur ja Monika-Evelin Liiv kokku ütäl Elsingi kohvipoodin.

Pilt: Vello Jaska

Täpsembeld ütälde om ta selle suure konsserdi kunstiline juht.

„15. juunil 2019 kandas Tõrva keskklatsi pääl uhkel konsserdil ette Verdi „Reekviem“. Üles astuve Londoni Kuningligu uuperi noore kuulsa laulja. Eesti poole pääl om püüne pääl ERSO, midä juhatep Mihhail Gerts. Laulukuuress om Eesti Rahvusmiiskuur, Voices Musicales, Collegium Musicale ja Estonia Seltsi segäkuur. Pileti om joba müügil,“ kõnel Liiv. Akkaje Mulgimaa laulja selgit viil, et sii konsert om pühendet maestru Eri Klasi 80. sünniaastepäeväle. Konsserdi kõrraldemise mõte tekkusi sellest, et 20 aastet tagasi kanti Tõrva keskklatsi pääl ette uuper „Borgi ja Bess“, midä juhatep Eri Klas esi. Nüid otsiti midägi sama võimast, et sedä aastide tagust suurt konsserti miilde tulete. Verdi „Reekviemist“ parembet

Mulgimaald Kalme küläst peri Monika-Evelin Liiv Wagneri uuperin „Valküür“ Grimgerde osan.

Pilt: erakogu

muusikat selle sünnimuse jaos om Liivi arvaten rasse löüdä.

„Sii on miu kirivene ja tüüd täis elu. Mulle miildip tegutse ja tiatren ütäl astu. Peräst etendust om vägä ää tunne, et olet saanu endest rahva engele ja süämele midägi

ilust anda ja kätälaksutemisest ja särävidest silmist ende tubli söömu ääd väge ammute,“ ütäl uuperimailma etteotsa tiil olev Mulgimaa laulja Monika-Evelin Liiv.

Vello Jaska

Metsosopran Monika-Evelin Liivi (sündünü 26. juulil 1979) muusikatii akas pääle Tõrva laulustuudium ja läits edesi Georg Otsa nimelisen Tallinna Muusikakoolin Tõnu Bachmanni laululassin. Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia lõpet ta 2007. aastel. Ta om õpnu laulmist kah Leedu Muusikaakadeemian Sigutė Stonytė laululassin, Maria tiatre noorde lauljide suveakadeemian Mikkelin (2005) ja palluden meistrelassen. Liiv om saanu II koha rahvusvahelisel lauluvõistelusel „Studio bel canto“ (2006) ja III koha Mart Saare lauluvõistelusel (2002). 2007–2009 olli osaline Londoni Kuningliku Ooperi noorde artiste programmin Jette Parker Young Artists ja laul sel aal ulka osasit Londoni Kuningliku Ooperi püüne pääl. Aastel 2013 sai Monika-Evelin Liiv Eesti tiatre aasteaunna vägevide osade iist Händeli ooperin „Julius Caesar“ ja 2017. Amnerise kuju iist Verdi ooperin „Aida“. Ta sai kah Helikunsti sihtkapitali aastepremia aastel 2015.

Täädus om peri Eesti Muusika Infokeskuse ja Rahvusoperi Estonia veebilehte pääl.

Eesti-Läti projekt tõukas Mulgimaa ärielu tagast

Interreg EstLat Business projektige om kate aaste sihen tennu tubliste kuuntüüd Läti tegevusgrupp Sernikon ja Salacgriva vald ja MTÜ Mulgimaa Arenduskoda Eestist. Teemas olli ettevõtlikkus, osalistes tillikse ettevõtte ja noore.

Läti ettevõtjate käisive 2018. aastel Mulgimaa ettevõttit vaatemen. 2017. aastel käisime Eesti ettevõtjate siandselsamal reisil ja paksime üten naabridege Saksamaal Windheimi laada pääl oma kaupa. Juunikuul 2018 olli kuni 16aasteste noorde laager, kus saive kokku 30 nuurd Lätist ja Eestist. Noore saive täadust sellest, kudas ürjäte oma äri, kõnelive oma ärialaanest ja kullessive, kudas maaettevõtja akkame saave. Laagre aal tetu õppereisil käisime vaatemen Mulgimaa ettevõttit: AMV Metall, Polli tääbekeskust ja saime kokku Urissaare kantrivestivali kõrraldege Priit Oksage. Üitsjagu laagrelisi om joba kätt pruuvnu õpilasvirman ja pallude saive laagre lõpus aru, et õpilasvirma oles ää võimalus äritegemist pruuvi.

Augustikuul olli õppereis täiskasunu inimestele, teemas äritegemine maal. Sihk olli näta pallu erisugutsit ettevõttit. Meile näidati Lätin üteinimese äri ek perespaad ja uut tervisemaja Carnikavan, puhkemaju Saulkrastin ja Salacgrivan. Eestin käisime kaamen Mõisakülä massinetehest, Nua PMT tuutmist, Morna veinitalu, tuutmistarkvara äri Eziil, miiskonnakoolituse tüükambre ollive Villändi kultuuriakadeemian. Villändin näidati meile Vilma maja, kus om multimeediakeskus, puutüükoda, tellelass, putavooria tüüko, villa- ja rõõvakoda. Tore, et ettevõtja ollive võttan aiga noordege kõnelemise ja küsimustele vastamise jaos. Õppereisi üits jagu olli seminar, kus saime kogemusi vahete, ja tetti kah rollimängu, kus saime pruuvi olla nii ettevõtja, paariline ku kunde.

Projekti perämine ütime ettevõtmine olli Elsingi märdilaada pääl käimine. Sii laat tutvustep Eestit, sedä kõrraldep Tuglase Selts ja laadalisi käip sääl üle kümne tuhande. Elu om näidänu, et ettevõtjidel ei massa pallald oma kaubage laadale minna ja mõistlik om kulu töiste tillikside ettevõtetege ärä jagade. Mulgimaa Arenduskoa ja Mulgi Kultuuri Instituudi puult kõrraldet messe ja laate pääl käimist mõistave mede ettevõtja innate. Ütenkuun om iki paremb Mulgimaa iist vällän olla ja sedäsi saap kah tubliste aiga ja raha kokku oida. Just siaste ütiste ettevõtmiste kõrraldemise jaos om Mulgimaa akkaje ettevõtja loonu Mulgi Väiketootjate Liidu ja sinna na oodave uusi liikmit kah. Uuri manu www.mulk.ee.

Oodame Mulgimaa inimeste ettepanekit ja arvamisi, miandsit tegemisi võis Mulgimaa Arenduskoda edespidi laani võtta, et mede äri- ja muu elu edenes.

Anneli Roosalu
Mulgi kiil: Kristi Ilves

Väikse Mulgi ettevõtte sääjave ütenkuun suuri sihke

Oktobrekuul luudi kate perekonna iistvedämisege ühendus Mulgi Väiketootjate Liit.

Lugu esi akas pääle joba paari aaste iist, ku kuuntüüd akassive tegeme Mulgi pruulikoda ja Mulgi rõpse tegije. Üten olli kergemb käia messe ja laate pääl ja kauba ollive pasligu ütenkuun paku.

„Liidu mõte om kogude väikse ettevõtja Mulgimaal üte mütsi ala, et ütenkuun oma kaupa parembini paku ja anda täädä, et sii om Mulgimaalt peri. Kaame sedäviisi ütitselt müvven parembine pildi pääle saia ja rikkus Mulgimaale tagasi tuvva,“ üteli üits liidu iistvedäjist Indrek Palu.

„Kigepäält teime projekti, et saia raha LEADER üten tegemise programmist. Ses aas olli liidun kuus liiget ja tegemiste laani teime kates aastes,“ üteli Palu. Liidu päimine sihk om kaupa ütenkuun müvvä, käia ütitselt messe, laatu ja töiste siaste

kotuste pääl. Selle jaos soetes kah vajaligu asja ja tetäs oma vällänägemine. „Tahame luvva üte märgi, mida mede liikme saas tarvitte, et näidäte, et tegemist om ää Mulgimaa kaubage.“

Kige suurembes ülesandes om liit võttan endele edimese Mulgi Toidu ja Käsitüü vestivali läbiviimise ja ettevalmistemise. Ettevõtmine om laanit egä-aasteses tetä ja ürjätuse saap sii 14. juulil 2019 Karksi-Nuian.

„Tahame liidu abige saia suurde organisatsioone liikmes. Sinna om üttsikul väiksel ettevõttel rasse oma rahakoti pääl minna. Tahame kampa lüvvä siaste organisatsioonene, nagu näituses Eesti Põllumajandus- ja Kaubanduskoda, Eesti Kaubandus- ja Tööstuskoda, Toidu Liit jne,“ kõnel Palu mulke suurdest laanest.

Üits suur tüü om liidul kah oma Mulgi müügiseinä luumine ja puutes saamine.

Joba enne liidu luumist käisive väikse Mulgi ettevõtte ütenkuun messe pääl. Pilt om tettu 2018. aaste Maamessil Tartun.

Pilt: Kristi Ilves

Kindlaste piast mulkel edespidi oleme kotus, kus kikke, mes Mulgimaal tettu, kuun müvvä, olgu sis kohapääl või kaugembel.

„Kaame käimä tõugate oma väiksit ettevõtjiti toeteve tugivõrgu, et läbi meie saas löüdü mõistligu innage kuuntüü pakjiti nii raamatupidämise, koolitemise ku muul alal,“ lubas Palu.

11. detsembril olli edimepide kokkusaamine Villändin, kos olli latsin 10 tillembet ettevõtet. Nüüd om liidun joba 13 liiget.

Edimene kõrd lepiti kokku tüükõrraldus, sihi ja uvve kokkusaamise.

Rohkemb täadust Mulgi Väiketootjate Liidu kohta vaate www.mulk.ee

Kristi Ilves

Popsi Küük pakup päälinnan pirukit

Abja Popsi Kõogi saia-piruku ja muu söögi om kuulsa üle Mulgimaa ja mujal kah. Ku ettevõtte luudi, es mõista kennigi arvate, et mulgi nõndapallu pirukit tahave süvvä. Nüüd, katessa aastet ildamb, võip üteldä, et popsist om aastidege peremiis saanu.

Popsi Kõogi asut 2010. aaste suvel kohalik naine Ele Saar, kes olli sinnamaani 20 aastet palgatüüd tennu. Ku müüki panti poodi jaos paslik maja Abja pääuulitse veeren, võtt ennegi mitme söögiasutuse luumise man ollu naine nõus ettevõtjas akate.

Äri luumisest pääle om sellege seot ollu kah Ele tüdär Sigrít Saar, kes läits 2014. aastel Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskuuli raamatupidämist õpma ja võtt sis äri juhtmise emä käest üle. Prilla õpip akkaje naine viil Lääne-Viru Rakenduskõrgkoolin kaubandusökonomikat kah manu.

„Nime mõtel Popsi Kõogile vällä miu esä Aivar Saar. Vanast kutsuti ju talupoigi suurde mõisade kõrvan popses. Sedäviisi oleme me kah tillike äri suure Konsumi

Popsi Kõogi pernaine Sigrít Saar oma poodin leti taga.

Pilt: Piret Leskova

poodi kõrvan. Ku akassime uune töise kõrva pääl ehiteme, lõusime sääl viil vana koolivihu ja saime täädä, et sellen uunen ellive kunagi perekond Popsi,“ kõnel Sigrít Saar äri nime saamiseluust.

Esmald akati pääle nellä tüülisege, a tüükäse tulli kähku puudus ja nüüd and Popsi Küük tüüd ütessale inimesele. Aastidege om tuutmine lännu järest suurembes, ostetu om uusi ja parembit massinit, sissi pantu võimsamb elekter, laopinda manu tettu, ehitedu manu küdsätämise kammer ja töise kõrva pääle tüülise jaos engetõmbamise ruumi.

A mesperäst iki mulgi Abjan tettu saiaist nõnda lugu piave? „Me ei pane oma süüke sissi säilitusainit ja kik asja teeme ju siinsaman Abjan valmis. Selleperäst om mede kaup kogu aig värkse. Söögitegemise jaos tarviteme pallald ääd Pajumäe talu piimä ja paksupiimä,“ sellät Saar.

Poodist saap osta Abjan küdsätet saia-kuuke-pirukit ja egätsugust kulinaariakaupa. „Ku vaja, tuleme kah kunde manu vällä, sääjame esi söögi lavva pääle ja peräst koristeme ärä kah.“ Popsi Kõogi päämise kundede om iki oma kandi rahvas, a tullas kah kaugembelt ja esieränis suvel

käive poodin müüdäsoitja. A kaubal om minekut aaste läbi, suvel raasike rohkemb, sest inimese liiguve rohkemb ja tetäs pallu välipidusit. „Egäpäevätseld ostetes enämbiste saiu-pirukit, kige parembini lääve kaubas lihapiruku. A nädalivahetustel om meil väige pallu kulinaariaasju tetä,“ ei ole ettevõtjal tüüpuudust pelläte.

Muduki tarvitep Mulgimaa päälinnan tegutsev äri kundede meelitemises kah oma nõkse. „Teeme õiget Mulgi kapsast ja paksustpiimäst korpi. Sügüse saive meil valmis valgusege sildi, mille pääl om mulgi mustre,“ loep pirukuäri pernaine mulgi märke ette.

Nuur ettevõtja ütlet, et oma äri aamisege tulep muresit kah ette, a kigist neist saap üle. Rõõmu om iki rohkemb. „Mede rõõmus om mede kundede, kellele tahame paku just sedä, mes neil vaja om. Pallude om meid tänänu selle iist, et me olemen oleme. Kige suuremb rõõm omgi inimeste tänu.“

Kristi Ilves

Märdi- ja kadrisandi om viil tävve tervise man

Mineve sügüse nätti Abja kandin siandsit märdisante.

Pilt: Mirell Pöllumäe

Märdi- ja kadripäev om täembese päeväni elun oleve rahvakalendre tähtpäevä. Märdipäevä tähistedes 10. novembrel ja kadripäevä 25. novembrel. Märdi joostas märdilauba, 9. novembrel ja kadri jooseve 24. või 25. novembrel (sii om eri kanten esitmuudu ollu).

Märdipäev om nime saanu pühä Martini järgi. Pühä Martin sündüs 316. või 317. aastel prae-gutsen Ungaril. Lugu kõnelep, et ütiskörd tullu talle vastu külmetev

kerjus ja pallelnu röövit. Martinil es ole talle midägi anda, a ilma es taha ta kah vaest miist jättä ja selleperäst and ta poole omaende palitust. Töisel üül ilmut Martinile ennest Jeesus Kristus, puul palitust sellän. Palitu kinkmine tei Martinist peräst pühä mihe ja kerjuste iistseisja ja temä nimepäeväst sai kerjuste ja sante päev.

Kadripäev om nime saanu varakristligu pühäku Aleksandria Katariina järgi, kes olevet ollu Armeenia kuningu tüdär. Töendit Katariina elust ei ole ja temä austemise põhjuses om 6. või 7. aastesast peri kreekakiilne pühäkulugu.

Mõlembe päevä manu käis santmine. Keskaa lõpun jõud sii komme Eestise kah. Mõlembel päeväl tetäs ennest santes ja joostas santi. Selles ettevalmistemine om tore. Märdisandi aave selgä vana rööva, mes käänetes pahupidi. Ku om, sis pannas jalga suure ja vana saapa, üükse vahele õlgest kimp, näo kattes tetäs maski ja kindlaste om märdiesäl suur röövast üleolakott. Märdi om tumen röövin ja maskege, et neid ärä ei tundas.

Nagu vanast üteldi, ollive kadri saksasandi ek sis nemä teive ennest reilides, ollive valge ja ilusa. Pöse ja suu värvites punatses, pannas selgä valge naiste rööva, rätt seotes pähä või mütsi pääle (ku om külmemb ilm). Valge villane suurrätt võetes õlgu pääle ja kadriemäl om valge palaje sissi käänet laits kah ütten. Antu raami korjap kadriemä oma üleolakotti. Märdi om mihe, kadri om naise, märdi om musta ja irmsa, kadri om valge ja ilusa. Mõlembel päeväl käive sandi laulan ja raami pallelden usse pääl usse pääle ja soovive pererahval õnne. Sandi laulave sissilaskmises märdi- või kadri-laulu, na küsive usse või akne taga lauluge pererahva käest luba tarre astu. Sante peetes õnnetoojades ja santele oma koduusse vallategemine om ää märk. Ariliguld lastas sandi iki tarre. Kambren usutep pererahvas sante, et kas nii om kah kaugelt tullu ja mes na tetä mõistave. Sandi laulave, tansive, viskave ube, ernit või villäteri tarre õnnesiimnes. Seniaani lauldas Alliste ja Karksi kandi märdi- ja kadri-laule, a nüidse aal om nii ulka lühembe. Sandi küsive pere-

rahva käest ande. Ariliguld andas santel midägi magust, kompvekke, ubinit või esiki raha. Sandi laulave sis pererahval viil tänulaulu ja äräminekulaulu. Rahvasuu üttelep, et märt kaitsap nurme ja kadri karja. Kadripäev ja märdipäev näitave talve tulekut.

Nüidse aal arvates ariliguld, et sandinkäimine om laste asi. A mõnikörd käive iki suure inimese kah pundige sandin või sis käiäs ütten lastege sanditemen. 2018. aaste sügüse tettu väiksest uurimisest tullu vällä, et veerändik vastanu inimestest käive egä aaste sandin, a päämiselt käias üle aaste või viil arvemb. 92% vastajidest ollive kunagi sandin käinu, a prilla käip pallald 24%. Vastajide ulgan olli rohkemb just 40-60 aaste vanutsit. Enämbjagu üttelep, et na ei käi enämb sandin, sest ei ole ääd punti, kellege santi minnä; arvati, et sii om rohkemb koolilaste löbu; ei ole enämb endist uvi; peetes ennest liiga vanas; elätes vällämaal ja säääl sedä kommet ei ole. Pallude üttelep, et om nüid esi lastel abis, ku nii valmisteve katri vai märdi juuskma mineme. Ja oodetes kah kodun, et esi märdi- ja kadrisante

vastu võtta. Nenden pereden, kus vanembe esi sandin ei ole käinu, om latse iki sandinkäimisest uvi-tet, sest koolin ja sõpru ulgan om sii au sihen. Kõsimustele vastassive 25 inimest.

Prilla vaadetes iki kah märdi- ja kadripäeväl ilma ja vanarahva tarkus om au sihen. Ku märdipäeväl om talve märgi nätä, sis tule keväd kah ilda. Ku märdi om valge, sis om lihavõtte kah valge (lumi mahan) ja pääle kadripäevä lääp ariliguld sulale, vanarahvas üttelep, et kadri lääp kusele.

Nüidse aal om märdi- ja kadri-kommete edesiandmise man pääle perede tähtsa kah lasteai, kooli ja noordekeskuse, kus märdi- ja kadripäeväst kõneldes, ja tänu sellele om just laste uvi nende tähtpäeve vastu suur.

Märdi- ja kadripäevä tähistemise kohta Karksi ja Alliste kandin tetäs kohe-kohe Mulgi Kultuuri Instituudi iistvedämisege sissikanne vaimse kultuuriperänduse nimekirja.

Piret Leskova
Mulgi kiil: Kristi Ilves

Tõrva miisansamble puulsada laulest elisevet aastet

Oktoobrekuu 13. päeväl olli Tõrva kirik-kammersaal täis uutusaarevust, särävit silmi ja sülemide kaupa lille. Ja muduki laule ja pillilugusit. Rahvas olli kokku tullu, et eitä üttenkuun pilk Tõrva miisansamble viiekümnele laulest elisenu aastele.

Kuni kuldsese ikka jõudnu Tõrva laulumihe ennäst esinemes valmis säädseve, juhata Thea Leitmaa juhendedeve rahvamuusikaansambel Kirime inimese muusikalainele. Sis astse rahvaulga ette Tõrva miisansamble vanemb Eduard Nigol – miis, kes om sedä tänuväärt ammatit pidänu ansamble luumisest pääle.

Ta üttelep: „Tõrva miisansamble, edimeld Valga KEKi miisansamble, sündüs viinakuu 14. päeväl poole-saa aaste iist Valga KEK-i ammatihingu lubi man, midä juhata Mati Bachmann. Mia tiiä ja tunne kikki neid mehi, kes om nende aastide sihen ansamblen laulnu.“

Sõs kõneldi kigist laulumees-test üte kaupa: Aado Kaasik – õpetei ja tiritent, laulap esi ütten, ku vaja, saadap pille pääl, kirjutep säädit ja laule; Arvo Kolk – aastit laulnu Tõrva miiskoorin ja ollu kah selle vanemb; Ants Kalpus – miis lauluperest, kelle lahutemede sõbras om akordion; Alar Umbleja – ansamble kige nooremb, ää nalla-soonege andekas laulumiis; Eduard Nigol – ansamble asutejeliige; Olav

Tõrva miisansamble 13. oktoobrel 2018. Ääd kätt vaadeten Aado Kaasik, Arvo Kolk, Ants Kalpus, Alar Umbleja, Eduard Nigol, Olav Napritson, Enno Jaani ja Ain Juurikas. Puudu om Arvo Odras. Laveri taga Thea Leitmaa.

Pilt: Vello Jaska

Napritson – üte Eesti tuntumbe rahvamuusikaansamble Torupill laulu- ja pillimiis; Arvo Odras – ansamble asutejeliige, Valga KEKi pääinsener ja peräst juhatei kah; Enno Jaani – miis, kelle peren kasvi laulurahvas, lauleti nii einäle minnen ku sääld tullen; Ain Juurikas – miis, kes jõvvap egäle poole, akas laulma kateasteseld. Üits naine om kah pundin: konsertmeister Thea Leitmaa – Tõrva muusikakooli direktur, mitmekülgne muusikainime ja -õpetei.

A teenekit mehi om töisigi: Tõnis-Rein Ainso – üits ansamble luujadest, kes om laulumehi kamanden ligi 48 aastet; Kalju Kirsimäe, Vello Tuvi, Aksel Arjak, Vello Raagmets ja nüidse joba manalatiid rändäve Rudolf Enne,

Arnold Laikask, Andi Veebel, Kalju Paimre, Ülo Jurs, Jüri Murs ja rovessur Ants Sööt, kes om ollu ansamble edesimineku man nõnamiis.

Kuna Tõrva miisansamble juubel olli Eesti vabariigi juubelisünnipäevä aastel, sis valiti edimestes laules laulu esämaast ja kodupaegast. Edimelt kõlas „Oidke alle esä-esäde luu“ ja sis „Taevan om miljunit tähti“, auturis Anu Röömel. Suur üllätus olli konsertdil kokku saia nende väärt laule luujage. Uhkeste kõlasive kah Sven Malmi „Üits paik“, Virve Kösteri „Süä om nuuruse värät“ ja töise. Rahvas tänäs lauluröömust pakatevit mehi pikä kätelaksutemisege.

Sügüse olli Talnan 60+ vestival, kus Tõrva lauljade saive ennest

kõrvute töiste vanade ansambli-dege. Säääl lauleti esiki päälinna laulumihe üle.

Tõrva miisansamble om pallu sõpru. Näituses Kilingi-Nõmme miisansamble Nõmmela ja Puka miisansamble, kes kah konsertdil üles astsive ja ütten Tõrva meestege püüne pääl lõpulaule laulsive.

„Et meist nõndapallu lugu peetes, es mõista küll arvate. Rahvast tullu kohale ulka rohkemb, ku saali mahup. Roonis kikele olli Eesti Meestelaulu Seltsi juhatusesi mihe Hirvo Surva kohalolek. Sii om ju miis, kellele Eri Klas usald oida mede lauluesä Gustav Ernesaksa taktikepi, mede lauluraha märgi,“ üttelep Nigol.

Surva andse Tõrva miisansamblele üle tänuapre, kus olli

kirjutetu „Eesti MLS tänäp 50 aastet enge ja suure pühendumusege tettu iist. Suure tänu meestelaulu järepidevuse oidmise iist.“ MLSi tänukirja saive kah ansamble asutejeliikme Tõnis-Rein Ainso, Arvo Odras, Eduard Nigol ja 49 aastet ansamblen laulnu Olav Napritson, juhendei Aado Kaasik ja konsertmeister Thea Leitmaa.

Sis andse Rahvakultuuri Kes-kuse juhatei Kalle Vister ansamble üle kultuuriministre Indrek Saare tänuapre vokaalmuusika edesiviimise ja meestelaulu elunoidmise iist. Tänuapre and ansamblele kah Tõrva vallavalitsus.

Suurt röömu tei laulumees-tele kokkusaamine Eesti Raadio muusikasaadete kavvaigse toimeteteje Age Raage. Juubelil kümme aastet tagasi kinkse Age ansamblele elülaadi „Laulap Tõrva miisansamble“. Selle pääle olli ta korjanu Valga KEK-i miisansamble parembe luu Eesti Raadio elükogust. Sõs tullu vällä kah Vello Jaska raamat Tõrva miisansamblest „Laulest eliseve aaste“.

„Mia ole Tõrva miisansamble konsertmeisteres ollu joba 10 aastet. Nii om vägä soliidse ja asjaligu ärräde. Siaste meestege om lust tüüte,“ om üttelep Thea Leitmaa.

Kuldsese ikka jõudnu ansamble juubelikonsertdil saalist sai lõpus õnnesuuve ja lille meri!

Vello Jaska

Mulgi suurembidest mõtsluumest ja undist nende ulgan

Mulgimaa sisse om võetu Villändimaal 28-st 11 jahipiirkonda (Abja, Halliste, Karksi, Kärstna, Lilli, Nuija, Paistu, Polli, Suislepa, Tarvaste, Vambola) ja Valgamaal 21-st 7 jahipiirkonda (Hummuli, Karjatnurme, Koorküla, Riidaja, Rulli, Taagepera, Tõrva). Valgamaa osa andmiden om niisiss 40% kandin.

Ku võtta pallu jahimihe arvasive* olevet 2018 talviten ja pallu enne sedä 2017 lasti/kütiti, sis om Eesti ja Mulgimaa sõraliste (pöder, punairv, kaber (mõtskits), pahr (mõtssiga) kohta kokkuvõtetten säändse andme, nigu tabel näitäs.

Sõraliste arvukuse innang* ja laskmine 2017/2018 a

Luum	Eestin Innang* 2018	Eestin Lastu 2017	Mulgimaal Innang* 2018	Mulgimaal Lastu 2017
Pöder	10730	7337	503	395
Punairv	3357	1916	191	102
Kaber	43421	15807	1881	781
Pahr	3371	7690	116	109

Siin tasus teedä, et mõtselukide arvukus päeväst päevä muutus, eriti keväde, ku uvve järgläse tu- leve, ja jahiaal.

Tänävu om Mulgimaa jahimihe tahtan sõraliste laskmislube sedäsi: põtrule 328, punairvile 95, kaprule 793, pahrule 87. Säändse mahu'i oless võemaliku, ku ulukid ei oless nii pallu, nigu loendus ja laskmine om näedänu. Täpsembe andme om olemen Keskkonnaagentuurin ja nende ulukiseire aastearuanden, midä saa alla laadi, ku lüvvä internetti www.keskkonnaagentuur.ee

Üts ulukide suremise põhjus om ka liiklus. Nende alla-aamine sõltus pääle aastea ja muu tausta liiklus- ja ulukitihedusest. 2017/2018 jahiaastel saie Eestin/Mulgimaal liiklusen otsa põtru 232/6 (kik Villändimaa poolen); punairvi 18/0; kapru 2849/86 (noist 78 Villändimaa poolen); pahr 110/2 (Abja kandin). Paestus, et suurkiskja saive Mulgimaal siikõrd terve nahage tiidest üle.

Sügisene kelläkäändmine, mis katejalgsidel unimütsel tege elu ommukuld kergembess, jätt õdaguse liikluse rohkemb pimme pääle ja ulukidele jalgu. Nonde õdagune aktiivsus nihkus üten päevä lühenemisege varatsembe. Nuu kats asja om vastandliku ja paistva mõtsluumile otsasõitmist soodustevet. Tuuperäst oless meil kasulikumb jääde suveaa manu.

Suurkiskjiden om Mulgimaa 18 jahipiirkonda innanu arvukust karul 30, undil 50 ja ivessel 60 kanti. Kolmest liigist vähembeld üts-kats paistseve ollu liikvel egän jahipiirkonnan, noist karude kige kitsambel alal.

Et suurel kiskjal om eluala enämbjaold jahipiirkonnast suuremb, sis arvasuloendusele lisass korjates ja analüüsites KAUR-i ulukiseire üksusen viil pallu muid andmid. Näitusess tetäs jälle- ja pabuleloendusi, uurites biopruuve jne. Nuu avitese laskmist vajadustege vastavusse viia ja näitusess säästä pesäkondi, kes ei ole kahju tennu.

Laskmine sõltus päämisel tettu kahjust ja vastave tüürühmä ettepanekiden, mis arvestese kaitsekõrralduskavage. Mulgimaal igätahess mullu ütteri karu egä ilvest es lasta, 8 tabatu undist 7 kutsuti ärä Kärstnä ja 1 Karjatnurme jahipiirkonnan.

Üvvenbe asja om tänävu untele 20 ohjamisala luumine ja kava nakate suumlaste muudu mõne kuu peräst untele arvukuse määramisess DNA järgi junne kogume. Järest rohkemb kasutedes ka rajakaamerade salvestet andmid, kus näitäs rohkemb eri luume ja nende toemetusi ku palla silmäge.

Unt – rahvusluum

Tuu aig, ku unt olli inimsel suur vaidlane, paist prilla olevet minevikku jäänu. Mudu ei oless unti värskel Eesti rahvusloomass kuulutet. Om aru saadu, et temäl om kah mõtsan oma koht, oma õiguse ja kohus piirate töisi liike, kes mudu üle pää kasume tükive.

Undisõda – tuu om ollu sügävide juurdege. Minevikun om vatti saanu nii kodueläje ku katejalgne esi. Varembe me ollimigi enämbjaold maarahvas, kel kodulooma avitite elun püsive. Lehm, obene, lammas, peni, kass – nuu ollive oma. Nällän unt aga tükki inimsel takast võtma. Egä sedä egä kõrd undile vägä pahass es panda, aga meele teie mõruss. Muid ädäsit, nigu marutaud, suu- ja sõrataud jne, olli niigi pallu. Viil 60-70 aastee iist panti untele mürksütä, mes neid maha võtse, kõnelemede undibrigaadest ja undipreemiast.

Ku viil vannu, 200-300 aastee tagutsit aigu meenute, sis eläti palu töistmuudu, ollive järest aiguse ja sõa ja saie otsa pallu inimsel, kedä egä kõrd es jõvete mattagi. Ju undi sis inimsel süümise kah võesive ärä õppi. Untegi olli aigid ja vannu, kes enämb mõtsan

akkame es saa. Ja olli marutaud. Inimsüümist 17.-19. aastesaal om Kaalu Mati oma undiraamatun (Hunt, 1983, Valgus, lk 38-39) ja peränpoole viil põhjaligumbeld seleten Ilmar Rootsi oma undimograafian (Tuli susi soovikusta. Tartu, 2005, lk 204-218). Nuu asja om nii selgede vällä tuudu, et tollen vaevald om põhjust kahelde. Küll võisive olla inimsüüjiden ka mõtsikus lännu koera vai undi ja koera ristandi. Päälegi es ole sis untele võtta kapru, põllujänessid, irvi egä pahr, kes ollive kolinu lõune poole. Põdra es jõvva mede unte ja karusit kudagi ütinde ärä toita. Nuu raske aa es lõpe suguki üten viimätsse nn väikse jääaage 1890. paiku. Suurembe ädä ollive alle iin ja meilgi olli uus undinuhtlus viil peräst II ilmasõda.

Ku vanast peeti undil sõda, sis prilla tule ülearutse vai karjamurdjist undi lihtsald ärä kütti. Tollele vaatemele ei käi karjaoidmine kergede. Piäp oleme kõrralik peremiis, et jõuda ehitede ja kõrran oida undi vastu elektreaidu ja pidäde karjakoeri, kes luume valvase ja undist üle om. Kas murdja iki olli unt, tuu selgus alla sis, ku asjatundja om koha pääl käenu ja asja uurin. Sõs saa täädä, kas

olli undi vai küläpeni tegu. Alle pääle toda mass riik luume iist kahjutasu.

Õnnes vai kahjus ei seisä üttsiki asi paegal. Mõtslooma ja inimsel, kik muutuse kik aig. Unt ja temä ku pideveld päeväkõrran ja kõne- aenet pakva liigi valimine rahvusloomass om ulukiasjun nigu üts proovikivi, mes avites suurt pilti nätä ja kuun oida ja töisi luume suguki ei alvuste.

Unt näitäs ärä, et temä püsimisess om tähtis terve luuduse pürämiid ja rikkus. Meil tule nätä, et inimselgi om mõtsast kige temä rikkusege pallu tuge. Tuuperäst ei saagi ei mõtsa egä mõtselukide, sääluulgan undi poole vihatseld kõõrite, vaid tule kik aig õppi nendege kuun elämist ja akka- mesaamist, mis nõud järest uusi täädmisi ja visadust.

Tõnissoni Jüri,

raasike nii ulukide uurja
ku sõber

*Tarvitet om KAUR-i elusluuduse osakonna ulukiseire divisjoni aruannet „Ulukiasurkondade seisund ja küttemis- soovitus 2018“. Koost P. Männil ja R. Veeroja

Põdra võive ennest nüid julgembelt tunda, sest põdrajaht om ses talves läbi.

Pilt: Andres Almre

Mõtskitsi ek kapru om prilla Mulgimaal pallu.

Pilt: Andres Almre

Nii undi jäive rajakaamera pildi pääle novembre lõpuotsan Tarvaste kandin.

Mulgimustrelise võive olla nii pill ku põll

Karksi-Nuia kultuurikeskuse olli oktoobrekuul valla näitus, kus sai vaadete, kudas vanu mulgi mustrit nüüdsel aal tarvitedes.

Välläpaneku kokkusäädai Kai Kannistu üteli, et mõte tetä sääne mustrenäitus tekkusi tal ammu, sest Eestit müüda sõiten ja internetin koladen om ta nannu pallu mulgi mustrit. Ku ta olli Rahvakultuurikeskuse Mulgimaa perimuskultuuri programmist näituse jaos raha saanu, sôs panni ta nii valla aalehte, kultuurikeskuse kodulehe pääle ku Facebooki üles täädaande, millege kuts inimesi tuuma kodudest näitusele asju, mille pääl om mulgi mustre. Kokku tuudi peris pallu kraami, a olli ka siandsit asju, millest tullu näituse jaos päeväpilt tetä, näituses mulgimustrelise uune ja aia. Kannistul olli ää miil, et näitust vaateme tullu inimese töive esi kah viil pallu mulgimustrelisi asju manu.

„Om nätä, et nüüdsel aal tarvitedes mulgi mustrit pääle rahvaröövaste kah rahvusliku moo-

Näitusel võis nätä kikke mulgimustrelist - Muhu päättest kuni müübletükkeni vällä.

Pildi: Kai Kannistu

duge röövaste man, vaipu, tekke, palajide, sängiröövaste, söbade, rätte, kotte, ehtide jms pääl. Om kah egapäevätsit asju, nagu taldre, soolaptopsi, vaasi, laasi, ruusi, vihmasirmi, jalavarju, müüble-

tüki jne. Mulgi mustridege ehites kah maju, aidu, äride kodulehti ja silte, kommipaprit, röpsupakke, aupaprit. Karksi miis Olev Vaiksaar tiip esiki mulgimustrelisi lõõtsapille,“ kõnel Kannistu.

Arhailine mulgi muster om kantu kah Eesti Vaimse Kultuuriperänduse nimekirja.

Kristi Ilves

Tarvastulase teive omal uvve kuvve

Tarvastu käsitüükoan om iki au sihen ollu mulgi käsitüü õpmine ja õpetamine. Tettu om kaaruspakla, koetu söbasit, körte, üüksit ja muud rahvaröövavärki. Nüüd võeti ette Mulgi pikk-kuvve tegemine.

„Meid uvitep Mulgimaa käsitüü: miandsit rööviti siin kanti, kudas neid tetti, miast röövast tarvitedi. Pääleegi om Mulgimaal pallu säändsiti ettevõtmisi, kos om paslik ja peris auasi minna oma kandi rahvaröövastege. Esieräni uhke ihukate om Mulgi kuub,“ üteli kuvvetegemise projekti iistvedäi Aili Anderson.

Tarvastu Muuseumi Sõprade selts kirjuti pikk-kuvve kursuse jaos projekti ja nõnda saadigi osa raha Mulgimaa perimuskultuuri programmist.

Edimene kokkusaamine olli aprillikuul Villändi muuseumin, kus rahvaröövajaasjatundai Tiina Jürgen kõnel Mulgi kuubest ja näidäs muuseumi kuvvekogu.

Õpetejes kutseve Tarvastu naise omal kavvaigse rahvaröövameistre ja kooliteje Silvi Allmanni. Temä käe all võeti kigepäält mõõdu, et kuvve iki paraje saas. Suvi ja sügüs läits

õmlemise ja kaaruspagla punumise pääle.

Tarvastu käsitüükoan permaine Riina Salm kõnel, et Mulgi kuvvel om pallu nimesit: vammus, särk, mustsärk, pikksärk, nürkuub, pikk-kuub. „Õige Tarvastu naise pikk-kuub om mustast täisvillastest röövast. Kuni 19. aastesaa keskpaigani ollive kuvve lambapruuni, sis akati röövast mustas värvmä ja umbes selsamal aal akati kuvve pääle ehtes punast pakla paneme. Naiste kuvve ollive laia selläge ja puusege, ulative puulde siirde, pääl olli pallu ilupakla,“ üteli Salm ja kõnel, et kuvve ollive nii naistel ku meestel. „Meeste kuvvel olli ilunüüre vähemb, rae olli meestel tumesinine, naistel võis olla rohiline kah, meeste kuubel rohilest värimi üldse es ole. Lõhandigulapi ollive meestel punatse, naistel võisive olla rohilese või punatse. Meeste kuvve käisive rohkemb kurgu ala kinni, naistel olli kaalauk suuremb ja sedä varjas rätt. Kuvve pääl olli meestel must võrkvüü, naistel kuvve pääl üükest es ole.“

Kige rohkemb aiga ja vaiva kulup kaaruspagla tegemise ja päälepaneku

ku pääle. Salmi jutu perrä läep üte kuvve pääle 20-30 miiterd pakla. Tarvastu ja Paistu kuvve paistavegi silmä sellege, et na om paglage uhkeste ehit. A Allisten ja Karksin ollive kuvve ilma kaaruspaglate. Elmen esmald ilunüüre es panda, a kui näitti, et Tarvastu kuvve om nõnda uhkeste ehit, akassive nemä kah kaaruspakla tarviteme. Salmi jutu järgi om muuseumiden oleva vana kuvve ehit ariliguld poodist ostet paglage, a nüüdsel aal tetäs kaaruspakla esi.

Kuvve röovas telliti Indiast, sest Eesti puuten õiget röövast es ole ja mede villavabriku ei keträ kah siast sikket ütekõrdset lõnga, millest os saanu esi kudade.

„Enämbjagu kuvvetegijit om meil naise ja nemä teive endele Tarvastu naise pikk-kuvve. A valmis saive kah üits Elme pikk-kuub, Pilistvere rüü ja üits Tarvastu mehe pikk-kuub,“ üteli Aili Anderson.

Vastu talve akassivegi kuvve järgemüüdä valmis saama. Uvve kuvve tuvvas rahva ette 25. jaanuaril, ku peetes Tarvastu käsitüükoan 10. sünnipäevä.

Kige rohkemb aiga ja vaiva kulup kaaruspagla tegemise ja päälepaneku jaos.

Kristi Ilves

Edimeste ulgan sai oma kuvve valmis Urve Kass Kärstnest.

Pildi: Kristi Ilves

Hendrik Adamsoni nimeline MURDELUULEVÕISTELUS 2018

Tänävaastene murdeluulesaak olli ää

Egä kate aaste tagast, just 6. oktoobrel, Hendrik Adamsoni sünniaastepäeväl om joba 1994. aastest pääle kuulsa mulgi kirjamihe aus vällä antu temä nimelist murdeluulepreemiat. Nõnda kah 2018. aastel, ku vällä anti joba 13. Hendrik Adamsoni nimeline murdeluulepreemia. Auind andas kätte Kärstne mõisan, sest just sääl om kuulus luuleteje ollu nii koolipoiss, kuulmeister ku koolijuhateje.

Seni kõrrald murdeluulevõistelust Tarvastu vald, nüid ku Tarvastu valda enämb ei ole,

vedäsive ettevõtmist ütenkuun Mulke Selts, Mulgi Kultuuri Instituut ja Mulgi vald.

Siikõrd võtt murdeluulevõistelusest osa 16 luuletejet. Kirjute võis egäüits oma lemmikmurden. Süriin ollive sii aaste murdeluulevõisteluse ürgäje Nikolai Baturin, mulgi keele õpetei Alli Laande, kirjandustäädlane Mart Velsker, kuulmeister Helle Soots ja Ene Toomsalu.

Edimese ja tõise eriauinna saive sama punktiarvuge Milvi Panga ja Ene Säinast. 13. murdeluulevõisteluse pääpreemia

sai nuur luuleteje Rauno Alliksaar, kelle salmi ollive kirjutet Tartu murden.

Rauno Alliksaar piap prilla esi Kiviõli koolin kuulmeister ammatit. Ta üteli Mulgi uudistel, et oma luuletusi saat ta selle võisteluse pääle edimest kõrda, a enne om temä salme avaldet näituses Loomingun ja Värskes Rõhun. Murdekeele õpp ta äralatsepõlven Reolan vanavanaemä man ollen. Alliksaare esivanembe om peri Otepää kandist. Kooliaal akas poiss lugeme Mats Traadi tartukiilset

Pääpreemia saaja Rauno Alliksaar Kärstnen oma luuletusi lugemen.

Pilt: Kristi Ilves

luulet. "Ülikoolin õpsi viil võru kiilt kah manu ja kirjute sellen keelen kah. Ma tahas iki sedä lõune-eesi või Ugandi asja aia. Ku kennigi tõine ei tii, om vaja esi tetä," üteli Alliksaar.

Murdeluulevõistelusele pan-ni öla ala Mulgimaa perimus-kultuuri programm.

ÜM

Mia ole rikass miis,
mul om üits hame ja üits särk om kah.
(Ja konnegi om tõne hame viil,
selle et avvustusest ommi lõunepoolitsi
naabre vasta ole taa endäle ummelnu.)
Särk om rohkemb käeperi,
a hame om meepeperi.

Hame om kulunu nink mulkligane
ja konnegi om üits Arula miis,
kinkal kah üits sääne hame om,
inne palju illosamb.
Mu edevanemba olliva kah Otepää inemise.
Pallu rohkemb näist ei tiia,
a mõnikõrd nä nakkava minuga kõnelama
ku ma sõnnoga papre pääl tuld tii.
Selle et:

kõge paremb valgus om küll seo, mes ummogu esi tule
ja kõik hää nakass sääl, kon ära kistunu ommava surmatule,
a ku tahat, et süämen ja engen viil edesi eläs su kiil
sis läitit esi tuu säuk, minka man lämnen ja valgen olla saat!

Rauno Alliksaar

Uhkõ nalli sattõva hiussist
su vanaimä ammu koetu pääväteki pääle.
Mustõnu laepalk kaes mullõ kurjalt silmä.
Kas ma ummi kapronsukkõ
ja keemilidse tsäropäaga
või sinno siin ümbrekaala hoita?
Sa-i küsü tuust, et olõ liinast
ni pelgä lehmä ja kiholaisi.
Sa usut, et hirmust suurõmp om arm.
Ma usu keväjädse vihma rammusat hõngu.
Ma usu sinno.

Ene Säinast

Kas määletad?

Kas määletad sügisõhtat
mil meri möllas mis irmus,
kuid egas polnd irmu?

Taivas kut tont laskus moale
kui tulime põllalt,
hall obu kikerdas paargu ees,
raand seatuhliga koldelees,
aga õnn - see puksis süidame sies.
Kas määletad?

Almi Tugev

Tahas engest luuta

Maa om peris
tühjäs jäänu,
pallu rahvast
liina lännu.
Vai sis sootus
kaugembele,
üle piiri,
üle mere.
Kerget tüüd
ja rasket raha
aetes laiast
ilmast taga.
Löbu, naaru,
vinget nalla
anna minnä,
lase tulla.
Aga oma
kodukotus
lõpus ununep
nii sootus.
Meelest kaove
nuurusaa,
kuldse
latsepõlve raa.
Vai om siski
imet uuta,
midä engest
tahas luuta.
Et kodukutse,
oma uuv
mõnda
tagasi
naist

tuup...

Vello Jaska

**Eesti Vabariigi sündumise-
päiväss**

Suuri riike ja rahvit
ilman om sadasid.
Nõnda kah väiksit vahvit
iki lõuda võip viil.
Me väikerahvast nimeld
usk sös edesi viis.
Süüamest luutsime imet -
tulep kõrd oma riik.
Võitlime endit priiss, kui
aig kähen, ahelist.
Lõime vabariigi, kuigi
sellen kaheldi.
Eesti sai vanass sada!

Mare Osi

Määndsest puust

Määndsest puust
nuid lastõ lüüdi?
Esäkene om koolu
ja vastust
temä suust ei saa.
Rihapidimid tekse
tä pihlõst. Nuu
pedäsive kavvõmb
vasta. Mõsulaud
ja -kurik saiva kõost.
Ka viil mõni tüü-
riist pääle karja-
vitsa lepäne oll,
tuud lepäne lats
ei mälete. Häll ja
säng saiva kõgõ
hellembest-
sillembest
puust, a tegijä hindä
peo oli kahrõ ku kuusõkuur.

Milvi Panga

Sünnipäiva kenk
Lille Astra Arastelle
sünnipäiva kengis
Mulke vald kultuurirahvas
paigaldive pengi
Penk om kirju nimiline
kultuurikeskus kõrvan
vaade tollelt emeline
penk ju oru servan
Katel puul om istekota
estu kuda suuvid
üteli puul paar mulki tansve
tõisel Kitzberg tuulin

Jüri Tamtik

Ku mede Martin Klein
olli poisike
sis kõnd ta käte pääl
kiriku torni Tarvastun
arjut raskustege
sedä ikke tei lustige
olümpialt tulli
õbemedäl säräs kaalan
vat säände olli
Mulgimaalt peri
Eesti edimene
maadlusõbe -
nüid tillike Martin
viisilmä pääl Mustlan

Maie Perve

Üits mälestis om latseaast
tõine prillasest aast
jõuluõdagu ätt tarre kuul
et lammas laudan tege mää
vaja lambal leiba viia
a mia varsti aknast näe
usse poole ast jõulumiiis
ja varsti ist ta kuuse ihen
taren ollive põhu mahan
kuuse otsan ubine -
nüid om taren plüüs mahan
kuuse otsan laasist kulina
jõulumiiis tule tiivik sellän
päkäpikkel autu vällän

Maie Perve

MAJA

Püsti panti vastne maja
Tallna liinan Kalamajan.
Akne suure, usse rauast.
Püsti seisvä... ei tää kaua?
Kõrvan vana luitnu logu
seisäp joba aastesadu.
Usse kikk om tammest tettü,
akne man om vaivä nättü.
Raami pääl om nikerduse,
palgi otsten pikenduse.
Pitsivattu tettü puust,
ümmer akne, ümmer ust.
Vastsel majal suure laasi,
palkuni ja äitsnevaasi.
Usse ihen auturodu,
sii om nuuril vastne kodu.
Vanan majan taadi -memme
Na ju nuure ollive kah enne.

Ester Rusing

Suu lämme sõnno täis,
eng pailaga kaalan,
lää egävast tiid piti,
seod ahtakset viirt piti,
ku om viil
kohe minnä.

Rauno Alliksaar

Kui olet sõltlane

Präegutsel aal kõneldes egäsgustest sõltuvustest. Om viina- ja suidsusõltlasi, om neid, kes tarvitese nargoodikumisit. Kige rohkemb om noorde sihen levinenu arvuti- ja nutisõltuvus.

Ma ole pallu mõtelnu säändsidade asju üle. Kuis saa ültse tekkude sõltuvus? Miu latsepõlve- ja nuuruseaal es tiiägi keski, mes sõna sii om. Aga suuri joodikit ja suidsutijit om üttepuhku ollu. Nende kohta üteldi palland tõistmuudu. Mõne kohta üteldi: "Ta ei saa ilma viinate elädegi!" Viinasõltlasi ma mälete pallu. Imelik küll, aga leidusi naisi kah, kes ollive viinakuradi küisin. Vanemb naene Minna tahtse irmsade eetret. Tõse naese naarseve: "Minna om eetre pääle niisama maias nigu kits kuse pääle!" Pääle sõda olli eetret saade. Sedä müisive erilise "kotimihe", kes käesive maal ringi. Esiki Valga

turu pääl sai sedä osta, muduki salamahti. Aptiiken müiti vahel eeterpalderjaani tilku, mes ollive väege armastedu maainimste ulgan. Miagi ostse neid Tartun eksamiärevuse kõrral ja emäle venituse ja kõtuvalu jaos. Ma mälete, kui maia ollive palderjaani pääle kassi. Luum jäi ruttu purju, visas ennest pikäli, väher ja sis lesisi nigu suur joodik kunagi...

Kange suidsumihe kohta üteldi: "Tal om üts suits suhun, tõne joba sõrmi vahel."

Ma mälete ütte miist, kes olli nii kange suidsuteje, et temä nägu olli joba allis lännu. Viil prillagi ma näe tedä, iki suits suun. Miis om kuuskümmend kaits, aga vällä näge nigu katessakümneaastene. Ei tähende sii kah, et temä veli, kah kõva suidsumiis, surri kopsuvähki joba nelläkümne viie aastetseld.

Pallu viinamehi om tahtnu viinast vabas saia. Mõnikõrd om sii kah õnnestenu. Aga määndse innage! Ma tiia nuurd miist, kes vangimajja panti. Päämine põhjus olli viinajuumine. Kui miis vabas saije, tei temä naene otsusse: "Nii kui tilga viina võtat, ma anna kohe lahutuse sisse!" Ma kujute ette, määndset piina ja enesevalitsemist pidi miis kannateme! Kolme kuu peräst tulli jälle uus libastemine. Külälänigu naarseve tigidald: "No säändset miist, kes tilkagi viina ei võta, ei levvä sii naene kunagi!"

Mõne endise viinamihe ja nargumaani, kes om kudakimuudu pruukmisest valla saanu, armastese oma elust pikäld-laiald kõnelde: kuismuudu na om pätitempe tennuve, varastenuve, rentslen lamanuve. Säände kõnelemine ei ole ää. Ei ole vaja alba miilde tuletete.

Ole tubli prilla ja edespidi: sii om kige tähtsäm. Küll sis ununes alb minevik kah.

Vahel ma mõtle, ku õnnelik mia ole, et mul ei ole sünnipäeväl vaja pelläte paari-kolme pitsi viina või veini tarvitemise peräst. Suidutemine ei saa mulle kunagi arjumuses. Jah, pruuvnu ole ma suitsu küll ja latsepõlven esiki sammald.

Endiste sõltlaste elu om kurb. Keski irvammast üteldi: "Säändsit inimsit piät oidma nigu sitta pilpa pääl." Omakse piät oleme kah kogu aig valven. Kui pallu võemalusi om jälle libastemises! Kige ohtligumbe om endise "sõbra".

Kuismuudu oida ennest pahede iist? Mes muud, ku tüü ja tüükasvatus latsest saandik, terve eluviisi, tahte jõud. Latsi päive vanembe ja õpeteje suuname interneti mant mõjale. Just siit saava noore kige rohkemb "õpetust".

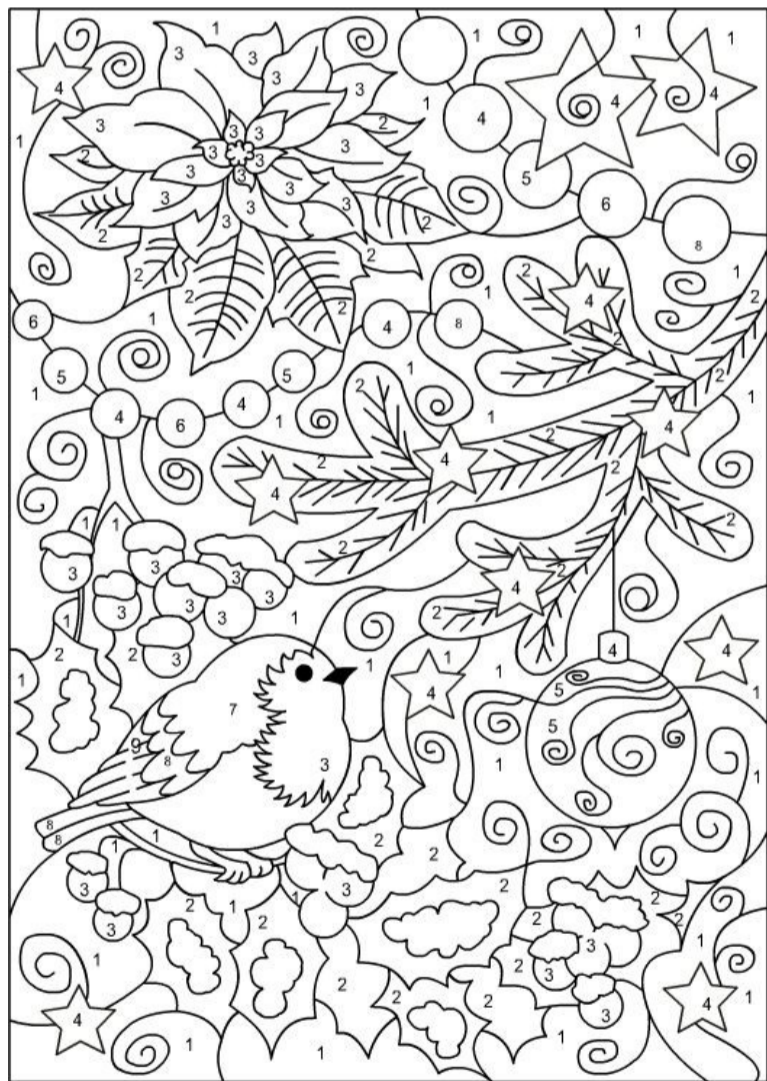
Ku mia olli nuur miis, üteldi mulle üteldi sünnipäeväl: "Elmar, sa olet mudu tore poiss, aga misperäst sa viina ei juu? Nuur miis piät viina viskame!" Viil om miuld küsitud: "Kuismuudu sina saat ilma viina ja suidsute elun läbi?" Ole neile vastanu: "Egä viin ja suidsu sulle leti pääl esi kaala ei sata!"

Üteldes, et viin om targa inimese juuk. Ärä juu, ku pää ei kannu. Säändse ütlemise ei miildi kindlade viinanõnadele.

Vahel kõneldes karsklusest. Joba enne sõda ollive karskusseldsi. Aga mia ei tahas olla täiskarsklane. Säändsist seltest võeva osa võtta nii, kellel om ennembi ollu ädä viinage. Võta pits ja piä aru! Nii võissimi viinajutu lõpetede.

Elmar Orav
Ummulist

Latsela

- Värvi pilt numbride perrä ärä!
- 1 – elerohilene
 - 2 – rohilene
 - 3 – verev
 - 4 – kõllane
 - 5 – lilla
 - 6 – roosa
 - 7 – elesinine
 - 8 – sinine
 - 9 – all

Saada vastusse
10. märtsis 2019 e-kirjage aadressi pääle ajaleht@mulgi-maa.ee. Kirjute manu kah oma aadress, sest vastanu laste vahel loosime vällä auinna!

Kitsi ristiemä

Üitskõrd elänu üits väige kitsi rovva, kes ütelegi kehväle egä vaesele omast käest mitte maha sadanu raasukest kah es anna. Sääl oma mõisan ollu tal üits ristitüdär, kel vaese vanembe ollu. Sellele ei ole kah rovva oma näpu vahelt mitte midägi tihanu anda, kuigi sii küll üttelugu köögin abin käinu ja tüdrukil ütte ja tõist aviten tallite, mille iist ta sis nende käest mõne palukse leibä ja muud saanu. A ristiemä käest mitte midägi.

Tullu üitskõrd rovva küüki, sibulelaugu kähen. Käsken nii supi sissi panna. Ristitüdär ollu kah jälle siikõrd köögin ja rovva andan sellele sis omast käest üte sibulelaugu. Sii ollu sis edimene and.

Siisama üüse nannu rovva ütte väige irmust und. Temä ollu pörgun keevä tõrva katlen, mille vanapagan tuld ala aanu. Sääl ollu ulka tõisi mehi ja naisi kah. Ütekõrrage tullu ulka väiksit latsi kah pörguse, egälütel ollu midägi kähen: mõnel leväkanik, mõnel suka, mõnel kinda ja mis kellegil olli. Temä ristitüdär ollu kah tõiste ulgan, sibulelaug kähen. Nüid lännu egä laits üte tõrvakatlen oleje manu, ulaten selle kähen oleve asja katlen oleje kätte ja tõmmanu sis selle asja abige katlen oleje tõrva siist vällä. Temä ristitüdär ulaten kah oma sibulelaugu temä kätte ja tahtan ristiemä selle abige tõrva siist vällä tõmmate. Äkki lännu sibulelaug katik ja rovva

sadanu pääd pidi katle veere vastu. Selle pääle eränu ta üles, esi värisnu üleni.

Sest saadik olla ta egät ädälist lahkeste avitenu ja es ole ütegi kehvä vastu süät kõvas tennu. Oma ristitütrelle andan ta kah suuri kingitusi, sest tääd, et nii tedä üitskõrd tõrvakatlest vällä tõmbave. Üitsainus sibulelaug oles selle jaos liiga nõrk ollu.

Legendilise muinasjutu om kirja pannu J. Sein 1894. aastel.

Lugu om peri 2018. aastet detsembrekuul vällä tullu muinasjuturaamatust „Ämägiguu luu. Tarvastu“.

Sääjä sõna õigeste rivvi, sis saat üte vanasõna! SII KÕRVAST MIS SILMIST KEELEST MEELEST MIS SII.

Ruute sissi om ärä paetet kümme Paistu kihelkonna külänime. Otsi vällä! Loe edes- ja tagaspidi, ülevest alla, alt üles ja viltu kah! AIDU, HEIMTALI, RAMSI, ÖISU, LOODI, PAISU, HOLSTRE, KASSI, REBASE, SULTSI.

G	R	U	M	Ü	J	M	U	I	B
Ö	R	N	E	R	T	S	L	O	H
M	E	I	H	P	I	A	I	D	U
V	B	M	G	Õ	T	Õ	M	J	V
J	A	I	S	M	A	R	H	G	M
N	S	J	I	Ä	H	L	Ö	U	P
D	E	E	Õ	S	M	O	B	A	I
M	H	S	U	T	S	I	A	P	K
S	U	L	T	S	I	A	J	N	Ü
E	M	L	O	O	D	I	K	M	E

TULEMEN

Abja kultuurimajan

Välläpaneku: jaanuarikuul Leekpea Art maali; veebruar-märts „Eesti aalehepilt 2017“

- 1.01 kell 00.30 uvve aaste pidu ans Boomer. Pilet enne 7.-/ sama päev 10.-
10.01 kell 18.30 Abja mälumängu III jagu
25.01 kell 19 Leedu akordiunisti Tadaš Motiecius konsert. Pilet 5.-/3.-
28.01 kell 19 Vana Baskini Teater „Kas hakkame seksima?“ Pilet 16.-/14.-
31.01 kell 17 Meelespea lubi piduõhtu
7.02 kell 18.30 Abja mälumäng
24.02 Eesti Vabariik 101: kell 10 ommukukohvi ja aaluutunn, kell 11 konsert-aktus
24.02 Valter Külveti VI mälestusvõistelus Abja Spordi- ja Tervisekeskuses
28.02 kell 17 Meelespea lubi piduõhtu
10.03 kell 17 konsert: Ingely Laiv (oboe), Olivier Girardin (vlööt). Pilet 5.-/3.-
13.03 kell 18.30 Abja mälumäng
28.03 kell 18.30 Meelespea lubi piduõhtu

Karksi-Nuia Kultuurikeskuse

Välläpaneku: jaanuarikuul 2017. aaste paremba aalehepildi ja „Pesäkasti“ Läti 100, 2.01.-21.02 Kaupo Leoni joonistuse; veebruarikuul päevapildi ja kirjatüki Anu Raua vaibanäituselt „Isamaastikud“; 22.02-31.03 „NKK Karksi jaoskond 5“; märtsikuul Epp Maria Kokamäe maali

- 28.12 kell 17 aastelõpukonsert: Arside käsikelläansambel, juhatep Aivar Mäe.
31.12 kell 22 tansuge uude aastese, ans PS Troika
4.01 kell 19 segäansambel Pool Kuus 10
5.01 kell 10 Novosturniir
7.01 kell 18 jõulupue palutemine
9.01 kell 17 multivilm „Talvelugu“. Pilet 4.-/2.50
13.01 kell 12 pühäbena kokkusaamine: Urmas Tartes „Elu lumehelveste pääl“
19.01 kell 10 laulupidu I segäkuure ülevaatus
20.01 kell 11 laulupidu I miis- ja naiskuure ülevaatus
23.01 kell 17 multivilm „Lotte ja kadunud lohed“. Pilet 5.-/3.-
23.01 kell 19 kinu „Elu hammasratastel“. Pilet 5.-/3.50
24.01 kell 19 kammeriater: Indrek Taalmaa „Onu Heinari luu“. Pilet 12.-/10.-
26.01 kell 19 Villändimaa seltskonnatansupäev, ans Treffunks. Mustlaspidu.
30.01 kell 18 Argo & Arko laverikonssert. Pilet 5.-/3.-
3.02 kell 12 pühäbena kokkusaamine: Ahto Kaasik „Mulgimaa luudusliku pühäpaiga“
6.02 kell 19 kinu „Klassikokkutulek 3“
9.02 kell 9 Novosturniir
11.02 kell 19 konsert: Kalle Sepp ja Mikk Tammepöld. Pilet 10.-
16.02 kell 20 tansuõhtu, ans Polero
17.02 kell 12 pühäbena kokkusaamine: Hendrik Relve reisiijutu
20.02 kell 12 EMLS XI poiste võistlusalumise maakonna ilivuur
20.02 kell 19 kinu „Lõbus perekond“. Pilet5.-/3.50
22.02 kell 17 näituse „NKK Karksi jaoskond 5“ vallategemine.
24.02 kell 11 lille panek Vabadussõa ausamba manu
24.02 kell 12 konsertaktus EV 101
3.03 kell 12 pühäbena kokkusaamine
5.03 kell 17 vastlepäev

6.03 kell 19 kinu „Tõde ja õigus“

- 9.03 kell 20 naistepäevapidu
17.03 kell 10 laulupidu II segäkuure ülevaatus
20.03 kell 18 kevädekonssert „Valgrege“ Kärt Tomingas (laul), Külli- Katre Esken (lahvipilli), Raimond Mägi (bass), Elvis Jakobson (löökpilli)
23.03 kell 17 Villändimaa rahvamuusikide ja kapelle päev
24.03 kell 12 pühäbena kokkusaamine
25.03 kell 6 maarjapäevä tähistemine

Mujal Mulgi vallon

- 1.01 uvve aaste kohvik Mõisakülä kultuurimajan
5.01 uvve aaste pidu Mõisakülä spordiunnen
14.02 sõbrapäevä disku Alliste rahvamajan
20.02 Mulgi mälumängu 4. jagu Kulla leerimajan
22.02 vabariigi aastepäev Uvve-Kariste rahvamajan
22.02. Vabariigi aastepäeva tähistemine Lillin
24.02 EV 101 konsert-aktus Mõisakülä kultuurimajan
8.03 naistepäev Uvve-Kariste rahvamajan
8.03 naistepäevä konsert Sudiste külämajan
22.03 kevädine pidu Alliste rahvamajan

Villändi vallon

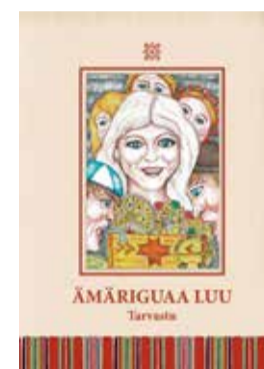
- Tarvatu raamatukogun om jaanuarikuul valla Rein Antoni napsulaasinäitus ja Viive Taluri päeväpildinäitus „Kik lätsive ärä. 100 ust, kus koputemise pääle valla ei tetä“.
16.01 Mulgi mälumängu 3. jagu Olstre magasiidan
13.02 Villändi valla mälumäng Soe külämajan
21.02 Eesti Vabariik 101 Paistu rahvamajan
8.03 Tarvatu naiste tansupidu Kärsne mõisan
20.03 Mulgi mälumängu 5. jagu Kärsnen

Tõrva vallon

- 6.01 jõulupue palutemine Ummuli pargin
11.01 jõulupue palutemine Riidaje pargin
18.01 Tõrva valla sõõre pidu Riidaje kultuurimajan
1.02 Tõrva valla kultuuripreemia üleandmine Tõrva kammersaalin
8.02 kokkusaamise õdak Kadri ja Meelis Rämmeldige Tõrva kultuurimajan
14.02 sõbrapäev peredege Ala rahvamajan
15.02 ülevallaline sõbrapäevä tansuõhtu Riidaje kultuurimajan
22.02 EV101 Ummulin, Riidajen ja Alal
24.02 Vabadussõta jäänude mälestemine ausamba man
24.02 EV 101 ülevallaline perepäev Tõrva kesklati pääl
2.03 ülevallaline kalapüügivõistelus „Tõrva tirk“ Veskijärve pääl
5.; 6.; 7.; 8.03 vastlepäevä tähistemine Tõrvan, Riidajen(6.), Ummulin (7.), Alal (8.)
8.03 ülevallaline naistepäevapidu Ala rahvamajan
9.03 õbelusikide kätteandmine
23.03 Tõrva näitemänguring 50 Tõrva kultuurimajan
30.03 nallapidu „Tilk tõrva“ Tõrva kultuurimajan
31.03 Tõrva valla „Laulukarusell“

Uvvet lugemist ja kullemist

Vello Jaska sulest tuli raamat „Tõrva legend“, kus om sihen kaits Vello Jaska kirjutet näitemängu. Edimene neist om „Tõrva legend“, mes om peri 2005. aastest ja lugu kõnelep Tõrva linna tekkmisest. Raamatun om kah laulu ja pilliluu ütten sõnade ja nuutege. Man om ulka värvipilte. Tõine näitemäng „Sellist suusamaratoni me tahtsime“ om uus. Sii om lustiline lugu ütten suusamaratonist ja selle osalistest. Raamat om pühendet Tõrva kultuurimaja näitemänguringi 50. aastepäeväle.

Tarvatu Muuseumi Sõprade Selts and vällä mulgikiilse raamatu „Ämäriguaa luu. Tarvatu“. Kaaste vahele om korjat 35 lugu ja muinasjuttu, mes om 19. aastesaa lõpuotsan ja 20. aastesaa akatusen üles kirjutet Tarvatu kihelkonnast. Nii om aaproovile vastu pidanu luu, mida inimese om koduden kõnelnu ja viimäte om na jõudan Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivi.

Muduki om neidsamu lugusit kõneldu kah mujal Eestimaal ja kaugembelgi. Selleperäst ei saa üteldä, et kik nii luu om Tarvatu kandin sündünü. Raamat om ilus ja värviline, pildi om lugude manu joonisten Mulgi aabitse pilte tegemisege kuulsas saanu kunsnik Ülle Rosenberg. Jutu korjas kokku ja panni ilusase mulgi kiilde Kristi Ilves.

Valmis om saanu Mulke Almanaki 28. nummer. Osa lugusit om mulgi, osa eesti keelen. Tõiste teemade kõrvan saap siikörd lugede näituses mulkest ja Mulgimaast muinasaal. Sellest kirjutep aaluulane Jaak Pihlak. Emeriitproovessur Rein Einasto kirjutep kodutundest, katussevaimust ja rahvusriigist. Lugede saap kah palludest 2018. aastel ollu ettevõtmistest, näituses mulke tammemõtsa istutemisest, Adamsoni murdeluulevõistelus, Mulgi korbi päeväst, Mulgi segäkoori Toronto-sõidust ja pallust muust. Muduki saap täadust kah Mulke Seltsi kogukonde ja Mulgi Kultuuri Instituudi tegemiste kohta, kirjutedes vällä tullu raamatidest, soovites õnne sünnipäevalastel ja mälestedes kadunit.

Telli aaleht Üitsainus Mulgimaa kodu!

Telmise indeks om **03053**.

Lehte saap telli internetist www.omniva.ee või postkonturist, nigu kikki töisi aalehti.

Üitsainus Mulgimaa tulep neli kõrda aasten ja üte aaste ind om 8 eurut.

Mulgimaa omavalitsustest, raamatukogudest ja Mulke Seltsi kogukondest saap mulgikiilset aalehte edespidi kah ilma rahate!

Mulgi Kultuuri Instituudi välläanne Üitsainus Mulgimaa

Aalehe välläandmist toetep Mulgimaa perimuskultuuri programm 2018-2021

Toimetus:

e-post: ajaleht@mulgimaa.ee
post: Mulgi Kultuuri Instituut, Tartu t 20,
Tõrva, 68406 Valgamaa

toimendei: Kristi Ilves, tel 5344 8176
rükiarv: 3000, küllendus ja rükk:
OÜ Vali Press

Süämlikke jõulupühi ja teguderikast uut aastet!

soovip Mulgi Kultuuri Instituut